UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

HOOFSTUK V

SAMEVATTING, BEVINDINGE EN AANBEVELINGS

5.1 SAMEVATTING

5.1.1 Inleidende oriëntering, probleemstelling, doel en plan van studie

a Die deurbraak van opvoeding en onderwys in die bemoeienis met die outistiese kind

Die vroeëre wanopvatting dat outistiese kinders onop= voedbaar, onopleibaar en onbereikbaar is en daarom op lewenslange inrigtingversorging aangewys is, is tans vinnig besig om te verdwyn. Die opvatting dat outis= me as verskynsel alleenlik die studie-, werk- en be= langstellingsterrein van die Psigiatrie is, is tans eweneens besig om te verdwyn, vanweë die besef dat die basiese behoefte van so 'n kind opvoedende onderwys is. Tot in die sestigerjare is geglo dat psigiatriese psi= giese behandeling onontbeerlik vir outistiese kinders is ten einde hul "emosionele versteurings" te kan uit= skakel. Gedurende die afgelope vyftien jare (met 'n sterk toename sedert 1970), is daar egter al hoe meer skole vir outistiese kinders in die buiteland en in die R S A gestig, wat as 'n belangrike deurbraak met betrekking tot die aard van die kontinue bemoeienis met diesulkes bestempel kan word.

Die bemoeienis met die outistiese kind, in watter vorm ookal, het tans nog in sekere kringe 'n baie sterk me= diese, psigiatriese, sielkundige en terapeutiese inslag en daar word dikwels nog gepraat van 'n pasiënt wat be= handel moet word en die van 'n gestrende kind wat nood het aan ortopedagogies-ortodidaktiese bemoeienis nie.

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

b Die begrip "outisme" en die benaming "outis= tiese kind"

Die woord "outisme" is afgelei van die Griekse woord "outos" wat "self" beteken (1 p 231). Dit is dan ook so dat die mees opsigtelike kenmerk van so 'n kind, naamlik 'n volgehoue, oormatige en bykans onverander= bare gekeerdheid in die self, of 'n bestaan alleenlik vir die self van die betrokkene, die uitgangspunt van feitlik alle omskrywings van outisme as gestremdheid vorm.

Die outistiese kind kan beskryf word as 'n nie-volwas= se persoon wat geheel en al in homself gekeer is, geen medemenslike toegeneentheid of aangetrokkenheid open= baar nie, en daarom nie sy medemens ontmoet nie, nie oop staan vir die appêl van die omringende werklikheid om dit te gaan verken nie, nie sinsoekend op die wêreld gerig is nie en daarom nie eksplorerend tot die wêreld toetree nie. Hierbenewens is so 'n kind 'n bewoner van 'n angswekkende, onbegryplike, chaotiese wêreld, is nie alleen onveilig, onseker, meesal spraak- en taallos, teruggewerp en vasgevang in sy eie liggaam nie, maar kleef ook vas aan 'n vertroude wêreldjie en 'n bepaalde orde en volhard dikwels met stereotiepe, dwangmatige en ritualistiese handelinge.

c Die oorsake van outisme

Outisme is vandag nog net so 'n misterie as in 1943 toe Leo Kanner hierdie verskynsel by kinders om= skryf het. Daar bestaan tans nog nie 'n algemeen aan= vaarbare verklaring vir die ontstaan en oorsake van outisme nie en ofskoon die oorsake van outisme tot dusver nog nie onweerlegbaar bewys kon word nie, blyk die oorsake wat betrekking het op biologiese en neuro= logiese breinabnormaliteite die aanneemlikste en waar= skynlikste te wees (2 p 47).

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

d Prognose

Omdat outisme nog nie ten volle begryp en verklaar kan word nie, blyk dit tans nog onmoontlik te wees om outis= me op een of ander wyse te "genees". Op neurosjirur= giese, farmakologiese en psigoterapeutiese gebied kon daar nog nie sukses behaal word met die behandeling van outistiese kinders nie (3 p 7). Buitengewone op= voedende onderwys is die enigste weg waarlangs die ou= tistiese kind gesteun kan word tot 'n meer menswaardige bestaanswyse, gekenmerk deur sosialisering, spreektaal= verwerwing en -kommunikasie en die bemeestering van die kultuursisteme.

e Probleemstelling

(i) Voorlopige probleemstelling

Die onderwys van outistiese kinders is dwarsdeur die wêreld een van die jongste vertakkinge van die buiten= gewone onderwys en werke wat handel oor die outistiese kind, openbaar veral mediese, psigiatriese en psigolo= giese perspektiewe. Daar bestaan dus 'n behoefte aan pedagogies gefundeerde werke oor die psigiese lewe, opvoeding, teorie en praktyk van die onderwys van dié kind. In genoemde werke word daar veral gekonsentreer op die uiterlik waarneembare gedrag van die outistiese kind sonder dat die opvoedingssituasie van die= sulkes sentraal gestel word. Daar is dus geen sprake van 'n uiteensetting van die psigiese lewe van die ou= tistiese kind en die aktualisering daarvan binne die opvoedingsituasie nie. Die invloed van gevoels-, wils-, kognitiewe en normatiewe begeleiding (opvoeding tot die aktualisering van die kind se psigiese lewe) word byvoorbeeld selde aangesny. Hierbenewens word die die= pere betekenis van 'n gestabiliseerde gevoelslewe en die beheersing van taal in die volwassewording van die outistiese kind klaarblyklik nie begryp en uiteenge=

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

sit nie.

Uit die voorgaande kan dus afgelei word dat daar 'n dringende behoefte bestaan aan literatuur met 'n psigo= pedagogiese perspektief op die outistiese kind, om aan die leser 'n beter begrip te kan verskaf met betrekking tot die aktualisering van die psigiese lewe van die outistiese kind-in-opvoeding.

(ii) Nadere presisering van die probleem= stelling

In die voorgaande gedeelte is die behoefte aan 'n deur= skouing van die psigiese lewe van die outistiese kind in opvoedingsverband aangedui. Die aangewese wetens= gebied vir so 'n studie is die Pedagogiek en in beson= der die Psigopedagogiek.

In die Psigopedagogiek, 'n deeldissipline binne die studieterrein van die opvoedingswetenskap (Pedagogiek), gaan dit om die totaal van alles wat verskyn aangaande die psige van die kind, soos dit tot aktualisering kom in die pedagogiese situasie. Psigopedagogiek is dié deeldissipline van die Pedagogiek wat 'n studie maak van die kind se psigiese lewe in terme van ervarings-, belewings-, wils-, ken- en gedragingswyses, soos dit in die opvoedingsituasie voltrek word (4 p 28).

Sonnekus (5 p 11) beskou die psigiese lewe nie as 'n statiese entiteit nie, maar as gegewe moontlikheid wat die kind ontvang het, en derhalwe van moet af aan moet verwerklik. Die vraag ontstaan dan onmiddellik waar= in en waardeur die psigiese lewe van die kind-in-opvoed= ing enersyds sigbaar word en andersyds, voltrek word. Die psigiese lewe van 'n kind word naamlik vergestalt in twee gelykoorspronklike, onafskeidelik verbonde strukture binne die opvoedingsituasie, te wete leer en word(ing), wat as openbaringswyses van die psigiese lewe gekwalifiseer word (6 p 43).

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

'n Wesenskou van kinderlike leer en wording het vol= gens Sonnekus en Ferreira (7 pp 142-145, 192-219) on= der andere getoon dat -

1 leer en wording as 'n eenheidsgebeure voltrek word in die volwassewording van 'n kind;

2 toereikende begeleiding (opvoeding en onderrig) deur 'n volwassene 'n voorvereiste vir voortref= like leer en wording is;

3 leer en wording behoorlikheidsaangeleenthede is, dit wil sê normatief van aard is;

4 bepaalde wordingswyses soos eksploreer, emansi= peer, distansieer, differensieer en objektiveer, hul binne die psigiese lewensvoltrekking van 'n kind openbaar;

5 psigiese lewensvoltrekking in terme van wording op verskillende gedragingsniveaus (senso-patiese, senso-gnostiese, patiese of paties-gnostiese, as= ook op affektief-kognitiewe niveaus) voltrek kan word;

6 effektiewe leer alleen kan plaasvind as daar spra= ke is van toereikende affektiewe, kognitiewe en normatiewe begeleiding in pedagogiese situasies, waarin die pedagogiese verhoudingstrukture ver= werklik word;

7 kinderlike leer gegrond is op die feit dat daar sprake moet wees van gevoelsmatige stabiliteit, 'n positiewe wilsingesteldheid en verstandsinspan= ning; en

8 dat leer basies 'n wordingsverskynsel is op grond van die feit dat leer 'n voorvereiste vir wording is.

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

In die lig van die voorgaande is daar voor die vraag te staan gekom naamlik hoe word die psigiese lewe van die outistiese kind-in-opvoeding ten aansien van leer en word geaktualiseer of moontlik ontoerei= kend geaktualiseer? Anders gestel, was die vraag dus, wat is die outistiese kind se eie aandeel en hoe word dit voltrek in die leer- en wordingsgebeure as aange= leentheid van volwassewording. Ook moes daar 'n ant= woord gevind word op die vraag wat dié kind se aandeel is in die eie-maak of toe-eiening, ook bekend as singe= wing, aan die begeleiding deur sy opvoeders. 'n Vraag wat noodwendig beantwoord moes word, is hoe die aandeel van die outistiese kind in die wordings- en leergebeure daar uitsien en wat die opvoedings- en onderrigtaak tot hierdie "volwassewording" as opgaaf behoort te wees, ten einde so 'n kind die maksimale steun tot toereiken= de (indien moontlik) "volwassewording" te bied. Ge= noemde vrae is in die tweede, derde en vierde hoofstuk= ke van hierdie studie aan die orde gestel.

Wat die opvoedingsbegeleiding van die outistiese kind betref, is die struikelblokke in die pad van, en maat= reëls om die suksesvolste psigopedagogiese begeleiding van dié kind tot toereikende selfaktualisering van sy psigiese lewensmoontlikhede, aan die hand van affek= tiewe, kognitiewe en normatiewe begeleiding, aangetoon.

Wat die onderrig van die outistiese kind betref, is die belangrikste doelstellings van 'n sinvolle, omvattende onderwyspraktyk uiteengesit en daar is aangetoon watter ortodidaktiese maatreëls noodwendig genoem moet word ten einde die nodige onderrig- en leereffek in 'n skool vir outistiese kinders te kan verseker.

f Doel van studie

Skrywer het hom ten doel gestel om die problematiek ten aansien van die psigiese lewensvoltrekking by die ou=

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

tistiese kind-in-opvoeding uiteen te sit en te vra na dit wat dit alles inhou. Meer eksplisiet gestel, was die bedoeling om die psigiese lewensvoltrekking by hierdie kind ten aansien van leer en wording te ondersoek, te deurdink en aan die hand van psigope= dagogiese kategorieë beskrywend uit te lê met die oog op 'n beter begryping daarvan. Daar is ook gepoog om te bepaal watter opgawes hierdie (moontlike) anderse aktualisering van leer en word by diesulkes vir die opvoeding en onderrig inhou, sodat laasgenoemde aange= leenthede so toereikend moontlik kan geskied. Ook is daar in die vooruitsig gestel om riglyne te bied met die oog op die daarstelling van maatreëls gemik op die verwerkliking van 'n toereikende(r) wêreldverhouding en volwassewording by die outistiese kind indien dit dis= harmonies sou verloop.

5.1.2 Die voltrekking van leer by die outistiese kind

a Algemeen

Die leerverskynsel is 'n eg menslike verskynsel by 'n kind wat van meet af aan aanwesig is en kan as 'n nood= saaklike voorvereiste vir wording bestempel word. Op grond van sy medemenslike gerigtheid asook 'n sinsoeken= de, sinontdekkende en singevende gerigtheid tot die werklikheid, voltrek 'n kind sy leermoontlikhede by wyse van gewaarword, aandag-gee, aanskou, waarneem, voorstel en fantaseer, dink en memoriseer, wat weer gedra word deur sy intelligensie en taalbesit (8 pp 63-76). Die leerinisiatief impliseer inspanning en is by uitstek die uitkoms van 'n persoonlike stellingname waarby die kind as totaliteit-in-funksie teenwoordig is, dit wil sê leer besit affektiewe, wils-, strewings-, kognitiewe, didaktiese-pedagogiese en normatiewe momente, wat die effektiwiteit daarvan medebepaal en leer word verder aan die hand van spesifieke leerinhoude voltrek.

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

'n Kind leer vanweë sy deelname aan 'n situasie (Lange= veld) en hy rig hom aktief in sy openheid op die leer= inhoud wat uit die situasie spreek deur self sin en be= tekenis daaraan te gee. Volwaardige vergestalting van leer is egter ook 'n opvoedingsaangeleentheid van= weë die feit dat die volwassene die werklikheid vir die kind ontsluit.

b Die leergebeure by die outistiese kind

Wanneer die leergebeure by die outistiese kind vanuit psigopedagogiese perspektief betrag word, moet beklem= toon word dat hierdie aangeleentheid om verskeie redes ontoereikend verloop. Weens die afwesigheid van 'n geopenbaarde, eg menslike bewuswees van homself en an= der as persone en die betekenisvolheid van dinge in die omringende werklikheid, waarsonder gewaarword be= swaarlik verwerklikbaar is, voer die outistiese skool= beginner oënskynlik 'n "onbewustelike" bestaanswyse. Omdat die outistiese kind se gevoelslewe as ongewek, labiel en selfs as impulsief bestempel kan word is sy gewaarword sterk gelabiliseer en ontbreek dit hom aan wilskrag en inisiatief om die werklikheid te verower en bemeester. Selfgeïnisieerde, verstandsinspannende aktiwiteite ontbreek omdat die labiele en impulsiewe affektiewe lewe die sprong van gewaarword as voorbe= gripsmatige ervaringsniveau na aanskou en luister as kognitiewe ervaringsniveau verhinder.

Waar gewaarword by 'n normale kind leerinisiërend is omdat dit lei tot verwondering, weetgierigheid en be= tekenisgewing aan die inhoud wat hy gewaarword, is 'n ongewone, ondoelmatige benutting van die gesigs- en gehoorsintuie asook 'n verknogtheid aan tas-, reuk- en smaakindrukke, bloot ter wille van primitiewe gewaar= wordinge waar dit by uitstek om liggaamlike genoeg= doening gaan, kenmerkend van die outistiese kind.

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

Met betrekking tot aandag-gee as wegbereiding vir al= le gnosties-kognitiewe leerwyses soos waarneem, voor= stel, fantaseer, dink en memoriseer, kan genoem word dat die outistiese kind vanwoë 'n buitensporige ge= keerdheid in die self en 'n voortdurende onttrekking aan die werklikheid aandag-gee onderaktualiseer. Verskynsels soos hiperaktiwiteit, verhoogde afleibaar= heid, swak aandagskonsentrasie, snelle aandagsfluktu= asie, 'n kort aandagspan, gepaard met 'n onvanpaste gerigtheid van die aandag op onbenullighede en dwang= matige verankerdheid by slegs enkele afsnitte van die omringende werklikheid (perseverasie), bemoeilik nie alleen die intrede van begripsmatige of kognitiewe leerwyses by so 'n kind nie, maar verminder ook die terugvloei van sinvol beleefde, gestolde ervarings= reste.

Benewens ontoereikende aandag-gee word ook aanskou en luister as intensionele totaliteitshandelinge by die outistiese kind onderaktualiseer, ondat dit geensins sinsoekend, verkennend, sinnemend en singewend van aard is nie. Die outistiese kind openbaar gewoonlik nie 'n gelaatgerigtheid of 'n positiewe ingesteldheid teenoor die gehoorde spreekstem van 'n ander nie en vertoon dus dikwels 'n sogenaamde leë blik, skyn= blindheid en skyndoofheid.

Waarneem, 'n gnostiese wyse van belewing op 'n gedis= tansieerde, kognitiewe niveau, wat gaan om die reële, werklike, feitelike, objektief-waarneembare, geaktuali= seer by wyse van 'n universele medium (9 p 84), word ook deur die outistiese kind om verskeie redes onder= aktualiseer. So 'n kind se gebrekkige spraak, taalver= werving en -beheersing, asook 'n ontbreking van mede= menslike en werklikheidsgerigtheid, spreektaalkommuni= kasie, die kindervraag, spontane mededeling van bele= winge aan ander, dit wil sê, menslike openheid, impli= seer ontoenseglik 'n ontoereikende aktualisering van

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

waarneem en alle ander gnosties-kognitiewe leerwyses.

Voorstel en fantaseer, gnosties-kognitiewe leer= wyses wat voortgestu word deur 'n kind se ervaringsbe= sit en intensionele gerigtheid en as sodanig moontlik= hede bied tot 'n distansiëring en verdere oorskryding van die werklikheid en ruimte laat vir 'n kreatiewe of skeppende omgang met die werklikheid, word eweneens ontoereikend geaktualiseer deur die outistiese kind. Oormatige selfgeoriënteerdheid, voortdurende onttrek= king en gebrekkige singewing aan die werklikheid (in= terpretasievermoë) word as redes in hierdie verband aangetoon soos blyk uit die volgende uitspraak van Bettelheim (10 p 81): "The more the person withdraws from reality into autism, the emptier, the more repe= titious and stereotyped becomes his fantasy life. Au= tistic children are not usually interested in what goes on at any distance from them". Ook Wing (11 p 220) huldig dieselfde mening in hierdie verband en beweer die volgende: "Autistic children have little imagi= nation and can rarely be interested in fictional events".

Dink, 'n gnosties-kognitiewe leerwyses wat abstraherend, begripsmatig, ordenend en oplossing-gerig is en deur die ander leerwyses onderskraag en aangevul word (12 p 129), kan ook nie deur die outistiese kind vol= waardig voltrek word nie. Frye (13 p 431) beklemtoon die feit dat outistiese kinders moeilik tot ordening in hul denke kom omdat verbandlegging, veralgemening en klassifisering nie te voorskyn tree nie.

In die lig van die feit dat daar so 'n noue verwant= skap en interafhanklikheid tussen denkontplooiing en toenemende taalbeheersing is, is dit begryplik dat 'n passiewe,taallose outistiese kind dink as aktiewe ver= standshandeling onderaktualiseer. Daar moet ook besef word dat 'n verkleefdheid aan 'n starre, vaste bestaans= wyse nie alleen meebring dat 'n outistiese kind se wê=

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

reld ongeordend bly nie, maar ook dat sy vaslegging van kennis, geheue, fantasering en denke nie kan ontplooi nie.

Wat daar reeds oor die outistiese kind se gebrekkige verbandlegging, veralgemening, integrasie van nuwe kennis en bestaande ervaringsbesit, asook powere begripsmatige en insigtelike denke gesê is, beklemtoon terselfdertyd sy ontoereikende memoriseer as gnosties-kognitiewe leerwyse. 'n Verskynsel soos sinnelose napratery (eggolalie), wat onteenseglik op gebrekkige betekenisgewing aan gesproke taal dui, is slegs een van die outistiese kind se hindernisse om tot toereikende memoriseer oor te gaan.

Die outistiese kind toon ook dikwels 'n besondere bevoegdheid om bykomstighede of minder belangrike aangeleenthede te kan onthou en meesal foutloos en onveranderd in herinnering terug te roep en teenwoordig te stel. Dinge word presies net so onthou en opgesê soos dit aanvanklik geleer is sonder eie interpretasie en herformulering van die betrokke inhoud, en geen integrasie van nuwe kennis met bestaande ervaringsreste, gevarieerde wyse van kennistoepassing of oordraagbare insig word geopenbaar nie.

Omdat toereikende aktualisering van die begeleidende leerwyses gewaarword en aandag-gee asook die kognitiewe leerwyses aanskou, waarneem, dink, voorstel en fantaseer en memoriseer nie by die outistiese kind plaasvind nie, spreek dit vanself dat hy ook nie in staat sal wees om sy intelligensie na behore te aktualiseer nie. Sekere outistiese kinders skep die beeld by oningeligtes dat hulle besonder "intelligent" is, veral omdat hulle in staat is tot uitmuntende prestasies in eenvoudige konstruksiewerk waar die korrekte hantering van boublokke, legkaarte of vormbordmateriaal gedurende intelligensie-ondersoeke, vereis word. In

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

skrille kontras met genoemde besondere prestasies, as "eilande" van intelligensie, is dit egter opvallend dat outistiese kinders hul telkens vasloop wanneer hul= le voor verstandsinspannende opdragte te staan kom wat toereikende taalbeheersing, kategoriese abstraksie, be= gripsmatige (abstrakte) denke en redenering, integra= sie van kennis, verbandlegging, gevarieerde toepassing van eie insigte, oorspronklikheid, verbeeldingrykheid en kreatiwiteit verg (14 pp 11, 79, 86, 203, 204; 15 pp 32, 163, 246; 16 p 431).

Daar vind dus onderaktualisering van leer by die outis= tiese kind-in-opvoeding plaas, wat inhou 'n onderaktu= alisering van psigiese lewensmoontlikhede en 'n beperk= ing in die verskuiwing van die horison van ervarings= wêreld.

5.1.3 Die wording van die outistiese kind-in-opvoeding

a Algemeen

Vanweë sy openheid en gerigtheid op die wêreld is die kind van meet af aan aktief besig om sy gegewe moont= likhede te verwerklik, wat impliseer dat hy deur sy optrede, handelinge en gedraginge, inisiatief neem in sy wording in die rigting van die volwasse leefwêreld. 'n Kind beskik oor die moontlikhede om te kan verander deur selfverwerkliking of weering, maar die behoorlike voltrekking daarvan is by uitstek 'n opvoedingsaange= leentheid. Vanuit psigo-pedagogiese perspektief be= skou, kan genoem word dat die kind sy wording voltrek deur ervaar, wil, belewe, ken en gedra as aktualise= ringswyses van leer en word. Vervolgens word genoem= de vier essensies, ook aktualiseringswyses van die psigiese lewe van die kind-in-opvoeding genoem, as wordingsessensies met besondere verwysing na die outis= tiese kind, uiteengesit.

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

b Essensies van die psigiese lewe van die outistiese kind-in-opvoeding as wordings= essensies

(i) Ervaar as wordingsessensie

Ferreira (17 p 53) omskryf kinderlike ervaar soos volg: "Ervaar is 'n oorspronklike kontinue akt van toewending tot (beweeg na) en bereiking van (gemoeid raak met, in lewende kontak staan -, in aanraking wees -) werklikheid, wat tot kennis lei. Dit is dus die noodsaaklike begin van bewuswording (deurstemde wete) van werklikheid, ... verseker die eerste oriëntering van die mens in sy om-wêreld en vorm op hoër niveau die grondslag vir 'n begryping van wêreld".

Ervaar is vir die kind van kardinale belang omdat dit die bodem vorm vir alle leer en 'n voltrekkingswyse van leer en wording verteenwoordig. Linschoten, soos aangehaal deur Sonnekus en Ferreira (18 p 47) berig hieroor soos volg: "De ervaring vervormt ons van ogenblik tot ogenblik, de ervaring veranderd ons, en daarmee de ervaring van dingen. Wie over ervaring beschikt heeft een geschiedenis agter zich die hem anders heeft leren zien, denken en beleven".

Ervaar stel eise aan die kind: 'n veiligheids- en ge= borgenheidsbelewing asook toereikende taalbeheersing omdat ervaringe geordeen moet word. Waar ervaar 'n doelgerigte beweeg na, aktiewe selfbetrokkenheid met, 'n bereiking van werklikheid en waaruit ervaringsken= kis verwerf word, beteken, is dit opmerklik dat die ou= tistiese kind op grond van 'n labiele affektiewe lewe, swak wil, ontbrekende waaghouding, vrees vir die onbe= kende, gebrekkige taalbeheersing en singewing, onge= interesseerdheid in nuwe dinge en krampagtige vasklewing aan die vertroude, geen aktiewe dialoog met die werk= likheid voer nie en daarom nie toereikende ervarings=

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

kennis opbou nie.

(ii) Wil as wordingsessensie

Die feit dat die kinderlike wil onverbreeklik vervleg is met sowel die kognitiewe- as die gevoelslewe, kom veral na vore in die outistiese kind se gebrekkige sin= gewingsmoontlikhede, soos geopenbaar in sy aandrang op behoud van dieselfde omstandighede en hewige verset teen verandering in 'n bepaalde orde, asook sy diepe onseker= heid en gebrekkige waaghouding om die onbekende tegemoet te tree. Wil as inisieerder van die aktualisering van ervaringswêreld sien daar dus verswak uit by die outis= tiese kind. Die rigtinggewende effek van wil is ver= swak en daarom tree die outistiese kind so doelloos op. Die voortstuwende krag bly by die outistiese kind gerig op die vitale vlak (sy intensionele gerigtheid word in die wiele gery deur sy vasgevangenheid in vitaal-patie= se belewinge) en dit kom moeilik tot ontplooiing tot psigies-geestelike vlak, waardeur wilshandelinge, wils= keuses en wilsbeslissinge ter sprake kom.

(iii) Belewe as wordingsessensie

Sonnekus (19 p 23) het die begrip belewing omskryf " .... as die intensioneel bepaalde, subjektiewe, per= sonale (paties-normatiewe) stellingname deur die persoon as totaliteit-in-kommunikasie met die werklikheid". Volgens Sonnekus (20 p 118) is kinderlike belewing die sinvolle afronding, verfyning, en verdiepte betekening, wat noodwendig deurstoot tot waardering of evaluering van dit wat ervaar is.

Dat belewe 'n belangrike wordingsessensie is spreek uit die feit dat die kind voortdurend en in toenemende mate 'n niveauverheffing in sy belewinge moet openbaar. Ge= leidelike verheffinge in die kinderlike belewing vanaf die patiese na die affektiewe en die paties-affektiewe

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

na die gnosties-kognitiewe en omgekeerd, dui daarop dat die kind telkens sy leer en wording op 'n hoër niveau vol= trek.

Die outistiese kind onderskei hom daarin van ander kin= ders dat hy, wat sy gevoelsbelewinge betref, buitenge= woon lank bly vasteek by sensopatiese belewinge weens 'n verknogtheid aan vitaal-patiese belewinge. Sy ge= voelsbelewinge vertoon ook 'n intense en langdurende im= pulsiwiteits- en labiliteitskarakter.

Wat die kennende belewinge van die outistiese kind be= tref, kan genoem word dat so 'n kind gewoonlik bly vas= steek in uiters primitiewe senso-gnostiese belewinge en terselfdertyd 'n verknogtheid aan liggaamlike genoeg= doening (prikkeling of lusbevrediging volgens psigo-analistiese beskouing) openbaar. Van toenemende orde= ning in sy kennende gerictheid en 'n deurbraak na kog= nitiewe belewinge is daar dus weinig sprake.

Normatiewe belewing voorveronderstel sowel gnosties-kognitiewe as affektiewe selfaktualisering en weens die feit dat die outistiese kind beide laasgenoemde bele= wingswyses onderaktualiseer, verklaar in 'n groot mate die problematiek van sowel normatiewe begeleiding as normatiewe selfaktualisering by so 'n kind.

(iv) Ken as wordingsessensie

Ken word beskou as 'n aktiwiteit of handeling waardeur kennis, insig en begrip as uithoms daarvan verwerf word. Die feit dat die outistiese kind nie in verbon= denheid met ander leef nie en 'n opvallende intensiona= liteitsverduistering openbaar, impliseer 'n ontoerei= kende kenhouding en onder ander: gebrekkige intuïtiewe ken. 'n Opmerkbare afwesigheid van oorspronklike op= merkings en inligtende bewerings asook die afwesigheid van die kindervraag, dui daarop dat sowel duidende as

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

vraende ken by die outistiese kind op onvolwaardige wyse voltrek word.

Omdat taal die kind se belangrikste medium ter verken= ning en konstituering van 'n eie leefwêreld is, verbaas dit nie dat die outistiese kind as gevolg van gebrekkige taalbeheersing uiters moeilik tot strukturerende en be= grypende ken kom.

(v) Gedra as wordingsessensie

As eg menslike verskynsel, kom gedra veral tot openba= ring in die onderskeie verhoudinge wat die mens tot sy wêreld stig. Die situasionele verbondenheid van ge= dra kom duidelik na vore wanneer Buytendijk (21 p 165) dit stel dat gedra 'n synswyse is wat ooreenkom met 'n verhouding, dit wil sê met 'n sinvolle betrekking tot iets, hetsy 'n voorwerp, medemense, lewende wesens, en= sovoorts. Die mens gedra hom ook as totaliteit in ver= houding tot sy wêreld (dit wil sê liggaamlik, gevoels= matig, psigies-geestelik, verstandelik, normatief-eties en religieus) en daarom is gedra die sinvolle bekroning van die totaal van die mens se verklikheidsbetrokker= heid.

Waar 'n normale kind sy gedragingé voortdurend in toe= nemende mate op 'n hoër niveau voltrek en oor die be= voegdheid beskik om sy horison van bekendhede en ver= troudhede te verskuif, openbaar die outistiese kind nie alleen 'n intense verknogtheid aan die vertroude nie, maar ook 'n buitengewone handhawing van 'n daaglikse roetine en 'n vaste leefpatroon waarvolgens handelinge uitgevoer word, stereotipe, eienaardige gedraginge, dwang- en rituele handelinge, 'n verknogtheid aan spe= sifieke voorwerpe, wat oënskynlik vir hom betekenisvol is, asook 'n onophoudelike daaglikse gepeuter met 'n spesifieke voorwerp (22 p 153; 23 p 64).

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

Met betrekking tot ekspressiewe gedraging, 'n synswyse wat binne internenslike ontmoetingsituasies as gevoels= uitinge vergestalt word, blyk die ooglopende andersheid van die outistiese kind in hierdie verband duidelik uit die volgende bewering van Prick (24 pp 276, 166): "Van echte representatieve bewegingen, die bewuste in= tenties tot uitdrukking brengen is bij het infantiel au= tisme geen sprake, daar autistische kinderen niet tot be= wuste intenties kunnen geraken. Uitdrukkingsbewegingen en representatieve bewegingen vertonen zich pas in een subject-wereld-verhouding, waarbij de twee polen gevormd worden respectievelijk door mij en de andere. Het is juist dese subject-wereld-verhouding, die bij deze kin= deren gestoord zijn".

Die outistiese kind kom dus op onvolwaardige wyse langs die weg van willekeurig en ekspressief gedra tot die vol= trekking van psigiese wordingsmoontlikhede.

c <u>Aktualiseringswyses van die kinderlike psi= giese lewe as wording binne die opvoeding= situasie met besondere verwysing na die ou= tistiese kind</u>

Positiewe veranderinge in 'n kind se wording word geopen= baar by wyse van 'n toenemende en volgehoue eksplorasie, 'n blyke van emansipasie, meerdere distansiëring en ob= jektivering in sy gedragingge en 'n opmerklike differen= siëring wat sowel sy moontlikhede as keusehandelinge be= tref.

(i) <u>Eksploreer as kinderlike wording</u>

Eksplorasie, 'n grondgegewene in die psigiese lewe as wordingswyse van die kind, beteken die kind se inten= sioneel gerigte uitgaan tot en verkenning van die wê= reld. Kenmerkend van die outistiese kind in hierdie verband is die feit dat die inisiatief om te eksploreer dikwels ontbreek. Die outistiese kind is nie alleen

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

onbewus van homself en ander as persone nie, maar ook van die belangrike dinge in sy omgewing, openbaar geen mens= waardige gerigtheid tot die dinge om hom heen nie, geen selfbepaalde, verstandsinspannende aktiwiteit of kreati= witeit nie en slaag nie daarin om self 'n sinvolle wêreld te stig nie.

(ii) Emansipeer as kinderlike wording

Volgens Langeveld (25 p. 49) lê daar in die eksplorasie= beginsel ook 'n ander beginsel geneties beskikbaar, naamlik die feit dat die kind self iemand wil wees, dit wil sê die sogenaamde emansipasiebeginsel. Hierdie ver= skynsel, 'n grondgegewene in die psigiese lewe van die kind, word geopenbaar as 'n spontane, natuurlike inisia= tief by die kind om self te wil loop, speel, aan- en uittrek, eetgerei hanteer, was, ensovoorts.

Daar is reeds beklemtoon dat die outistiese kind ontoe= reikend ervaar, wil en belewe, en daarom sal hy ook pro= bleme ondervind om toekomsgerig te wees en emansiperend te word.

(iii) Distansieer as kinderlike wording

Ten einde op 'n steeds hoër niveau 'n dialoog te voer met die werklikheid, moet die kind homself algaande meer van homself en tot die wêreld distansieer, en veral ook van die bekende na die onbekende.

Wat distansiëring vanaf die ouer betref, 'n kriterium vir skoolgereedheid by die normale kind, onderskei die outistiese kind hom daarin van onder kinders dat hy op skooltoelatingsouderdom gewoonlik nog nie in verbonden= heid met ander saamleef nie en skeiding of distansiëring van die ouer geen indruk op hom maak nie. Vir so 'n kind is distansiëring van sensopatiese belewinge, en langs die weg van gestabiliseerde affektiewe belewinge op meer gedistansieerde niveaus, naamlik affektief-

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

gnostiese en gnostiese-kognitiewe niveaus dialoog te voer met die werklikheid, uiters moeilik bereikbaar. Distansiëring van 'n uiters primitiewe sensopatiese spel= niveau is ook een van die mees algemene verskynsels by die outistiese kind.

(iv) Differensieer as kinderlike wording

Differensieer, die verskynsel dat 'n kind hom op onder= skeibare wyses tot die werklikheid rig en daarmee betrok= ke raak, word op 'n uiters ontoereikende wyse by die outistiese kind vergestalt, hetsy dit van gevoelsmatige, verkennende of verstandsinspannende aard is. Volgens Prick (26 pp 257-258) is daar by die outistiese kind slegs sprake van baie primitiewe, weinig gedifferensi= eerde intensionele verhoudinge en akte as gevolg van 'n ongedifferensieerde liggaamlike synswyse. Volgens hom is daar by so 'n kind alleenlik sprake van "... het be= merken en lustvol opgaan in het eigen lichaam ....". Hierdie verskynsel noem hy " .... het stemmingsmatig er= varen van het eigen-zelf en van de wereld, voorzoverre deze laatste het subject gegeven is in lichamelijke toestandsveranderingen, welke door milieu-invloeden zijn opgeroepen". Omdat die outistiese kind ontoerei= kend ervaar, wil en belewe, is dit dan ook duidelik dat hy ontoereikend sal differensieer om op verskillende horisontale wyses eksplorerend, emansiperend en dis= tansiërend tot die werklikheid toe te tree om 'n eie ervaringswêreld te skep.

(v) Objektiveer as kinderlike wording

Met die begrip objektiveer word hier bedoel 'n saaklike ingesteldheid teenoor die werklikheid, 'n objektiewe stellingname of belewing op gedistansieerde gnostiese= kognitiewe niveau wat afstuur op die uitkonning en be= paling van die wesenlike, die algemeen geldende van 'n bepaalde saak of objek sonder dat die eie subjektiewe

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

opinie oorheersend is (27 p 194).

Een van die grootste hindernisse in die lewe van die outistiese kind om tot objektiveer oor te gaan is sy gebrekkige spreektaalkommunikasie in intermenslike ontmoeting. Die vereensaamde outistiese kind wat nie daarin slaag om tot spreektaalkommunikasie oor te gaan nie, slaag nie daarin om 'n betekenisvolle eie en/of gemeenskaplike betekeniswêreld op te bou nie. So 'n kind steek dus vas in subjektiewe betekenisgewing en kom nie tot objektiewe of algemeen geldende betekenisgewing aan die werklikheid nie. Omdat die outistiese kind moeilik "buite homself" tree (sy eie liggaamlikheid), nie daarin slaag om ander te ontmoet, sake te bespreek en soos ander te leer beoordeel nie, kan objektiveer as kognitiewe synswyse nie doeltreffend vergestalt word nie.

Outisme gee dus aanleiding tot 'n ontoereikende ervaar, wil, belewe, ken en gedra, dat so 'n kind sy eksploreer, emansipeer, distansieer, differensieer en objektiveer as wordingswyses onderaktualiseer, dit wil sê sy ganse psigiese lewe, met ontoereikende volwassewording as uitkoms.

5.1.4 Opvoeding en onderrig as begeleiding tot selfaktualisering van psigiese lewensmoontlikhede by die outistiese kind

a Algemeen

Die kind oorwin sy aanvanklike hulpeloosheid en slaag tog daarin om sy gedying as mens te voltrek deurdat hy nie alleen toegerus is met psigies-geestelike moontlikhede (waaronder onder meer kognitiewe-, kennende- of verstandsmoontlikhede) nie, maar ook oopstaan vir die wêreld, homself sinsoelend kan rig, aktief kan meewerk aan sy wording, opvoedbaar is en opgevoed word. Die

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

kind beskik dus oor wordingsmoontlikhede, maar hierdie wordingsmoontlikhede moet nog verwerklik word in die rigting van behoorlike volwassenheid. Psigopedagogies beskou, beteken dit dat die kind enersyds moet oorgaan tot selfaktualisering van sy wordingsmoontlikhede, en dat hy andersyds in hierdie selfaktualisering begelei (opgevoed en onderrig) word deur die opvoeder.

Selfaktualisering dui op selfgeïnisieerde, aktiewe betrokkenheid en ontplooiing of vergestalting van die eie menslike moontlikhede. Hierdie akt van singewing gaan daarom dat die kind steeds meerdere en hoëre betekenisse gee aan die werklikheid of die inhoud van die werklikheid. Hierdie betekenisverheffing, dialoogverheffing of ook genoem niveauverheffing, impliseer die aktualisering van psigiese lewensmoontlikhede, wat geopenbaar word in twee gelykoorspronklike strukture leer en word wat voltrek word.

Vir harmoniese volwassewording is die kind egter op die steun en bemoienis van die opvoeder aangewys. Dit beteken dat die opvoeder se opvoedingsinvloed 'n regstreekse inspraak en aandeel het aan die wyses van wordingsvoltrekking. Psigopedagogies beteken dit dat die ouer en onderwyser die kind moet begelei tot 'n stabiele, geordende en sinvolle psigiese lewensaktualisering wat grondvoorwaarde vir effektiewe leer is.

Daar moet beklemtoon word dat wanneer van opvoeding gepraat word, daarmee ook altyd die onderrig geïmpliseer word en omgekeerd. Die rede hiervoor is dat opvoeding en onderrig 'n eenheidsgebeure en keerkante van mekaar is met 'n gemeenskaplike doel, naamlik die uiteindelike volwassenheid van die kind (28, pp 27-33).

b <u>Begeleiding tot selfaktualisering van psigiese lewe by die outistiese kind-in-opvoeding</u>

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

(i) Affektiewe begeleiding

Affektiewe begeleiding lê nie alleen alle ander wyses van pedagogiese begeleiding (kognitiewe en normatiewe) ten grondslag nie, maar is van kardinale belang vir al= le wordingsvoltrekking by die kind. Affektiewe bege= leiding vind sy neerslag in die stigting en handhawing van 'n pedagogiese vertrouensverhouding, 'n gevoelsver= houding tussen kind en opvoeder wat gekenmerk word deur medebetrokkenheid, wederkerigheid of wisselwerking, kom= munikasie, gesprek of dialoog. Dit word gestig deur= dat die opvoeder by wyse van oopstelling, oorgawe en liefdevolle toewending en aanvaarding, die kind se ver= troue wen en hom veilig en geborge laat voel. Verder word dit gekenmerk deur samehorigheid en die stigting van hegte gevoelsbande deurdat die opvoeder hom liefde= vol tot die kind wend en laasgenoemde daardeur gevoels= matig ontroer word, soos blyk uit sy optrede.

Die outistiese kind openbaar egter reeds van geboorte af 'n gebrek aan medemenslike toegankelikheid, toege= neentheid, gerigtheid, en 'n onbevoegdheid om met die medemens betrokke te raak, hom te ontmoet en in verbon= denheid met hom saam te leef. Van affektief begeleide selfaktualisering is daar by die outistiese baba, peuter en kleuter dus weinig sprake weens die feit dat so 'n kind op grond van sy gestremdheid gevoelsmatig weinig bereikbaar, beïndrukbaar, ontroerbaar, aanspreekbaar en moeilik beïnvloedbaar is. Affektiewe begeleiding tot affektiewe selfaktualisering in die ouerhuis van die outistiese kind is dus 'n baas bomenslike taak.

Die onderwyseres wat oor gespesialiseerde kennis aan= gaande die outistiese kind, die volle implikasie van sy gestremdheid en die aard van laasgenoemde se opvoeding en onderwys beskik en nie so subjektief betrokke is by die opvoeding van so 'n kind as sy ouers nie, slaag even= tueel tog daarin om na 'n tyd van volgehoue affektiewe

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

begeleiding so 'n kind gevoelsmatig te wek en tot affek= tiewe selfaktualisering oor te laat gaan. Haar bemoeie= nis in hierdie verband is in 'n belangrike mate daarop toegespits om 'n hegte gevoelsband tussen haarself en hierdie kind te realiseer sodat laasgenoemde sy buiten= sporige afsydigheid kan deurbreek en gewillig sal wees om die omringende werklikheid sinvol te verken. Sy moet as't ware die rol van 'n plaasvervangende moeder speel en haarself aan die kind opering in die wekking van sy gevoelslewe as deel van haar poging om hom te begelei op weg na affektiewe selfaktualisering.

(ii) Kognitiewe begeleiding

Kognitiewe begeleiding impliseer steungewing aan die kind in die opvoedingsituasie deur sy opvoeders om hom te help om sy kennende verstandsmoontlikhede te verwerklik. Vir die ouers van die outistiese kind is dit bykans onmoont= lik om hul kind te begelei tot verwerkliking van sy kog= nitiewe moontlikhede, vanweë die feit dat dié kind nie sy ouers ontmoet en in verbondenheid met hul saamleef nie, nie taal verwerf nie, 'n gebrekkige kennende ge= rigtheid tot en singeving aan die werklikheid openbaar en 'n gelabiliseerde gevoelslewe vertoon.

Die onderwyseres moet in die lessituasie langs die weg van affektiewe begeleiding die outistiese kind steun tot 'n bereidwilligheid om hom op gnosties-kognitiewe wyse te rig tot die aangebode leerstof, aangesien 'n gestabiliseerde gevoelslewe as gunstige gepreformeerde veld dien vir die aktualisering van dié kind se kogni= tiewe moontlikhede. In die lespraktyk is dit gebruik= lik dat die onderwyseres met hoel elementêre konstruk= sie-, uitpak-, inleg- of saamvoegwerk begin in haar kognitiewe begeleiding. Vertroudraking hiermee bevor= der die kind se gevoel van kognitiewe geborgenheid en bied hom die nodige steunrag om ook meer gevorderde leer= opdragte en -inhoude te bemeester.

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

(iii) Normatiewe begeleiding

"Opvoeding is hulp aan die kind met sy genormeerde voor- en nalewing totdat behoorlike volwassenheid verwerf is, dus tot 'n onvoorwaardelike identifikasie of vereensel=wiging en toeëiening van norme geskied", aldus Landman (29 p 39). Normatiewe selfaktualisering voorveronder=stel naas kennende of kognitiewe selfaktualisering ook affektiewe selfaktualisering - aangeleenthede waarmee die outistiese kind besondere probleme ondervind. Die feit dat die jong outistiese kind gevoelsmatig onaan=spreekbaar en meesal taalloos is, verklaar in 'n groot mate die problematiek van sowel normatiewe begeleiding as normatiewe selfaktualisering in sy primêre opvoe=dingsituasie. Die outistiese kind ondervind sowel gevoelsmatige as begripsmatige probleme om aan behoorlik=heidseise te voldoen en hom met norme te identifiseer.

Normatiewe begeleiding van 'n outistiese kind vind dan ook sy oorsprong in affektiewe begeleiding in die se=kondêre opvoedingsituasie. Die onderwyseres van veral die outistiese skoolbeginner moet by wyse van genormeer=de voorlewing, bykans oordrewe pedagogiese instemming asook die uitlegging van norme op 'n eenvoudige en ver=staanbare wyse, gepaard met pedagogiese ingryping so 'n kind steun tot die eerbiediging en uitlewing van behoor=likheidseise. Deur steungewing tot stabiele patie=affektiewe belewinge en tot geordende, sistematiese, be=gripsmatige gnosties-kognitiewe belewinge, moet die ou=tistiese kind gelei word tot normerkenning en normaan=vaarding, dit wil sê tot normatiewe selfaktualisering in soverre dit vir so 'n kind beskore is.

c Die opvoeding en onderrig van die outistiese kind as gespesialiseerde skoolse opgawe

(i) Algemeen

Die taak van die onderwyser kan as opvoedende onderwys

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

gekwalifiseer word omdat daar tegelykertyd gearbei word ten aansien van die kind se persoonsvorming en sy vorming ten aansien van veral die vormsisteme van die kultuur= milieu. Die onderwys van outistiese leerlinge word deur veral twee aspekte van alle ander onderwys onderskei, naamlik dat dit in 'n baie groter mate gepaard gaan met doelbewuste ortopedagogiese bemoeienis met so 'n kind en die feit dat daar met die onderwys by heel elementêre opgawes begin word.

(ii) Enkele ortodidaktiese opgawes

Die onderwys van die outistiese kind word veral geken= merk deur groter opsetlikheid, 'n wyer veld van bemoeie= nis, verskerpte pedagogiese maatreëls en 'n spesiaalont= werpte didaktiese aanpakwyse en tegnieke soos blyk uit die volgende doelstellings wat nagestreef word:

1 Die wekking van die outistiese kind se leerbereid= heid, -gerigtheid en -handeling in die onderrig= situasie, waartydens die stigting van hegte ge= voelsbande tussen onderwyser en kind as vertrek= punt dien.

2 Die wekking van die outistiese kind se gelaat-, geluid- (stem-) en visuele gerigtheid asook sy aandag.

3 Voorsiening in die outistiese kind se behoefte aan 'n kommunikasiemiddel as voorvereiste vir sinvolle ortopedagogiese en ortodidaktiese be= moeienis.

4 Gespesialiseerde spraakonderrig en spraakheelkun= dige hulpverlening.

5 Die bevordering van die outistiese kind se growe en fyn motoriek.

6 Die bevordering van die outistiese kind se beweeg= likheid, ritmiese liggaamsbeheer en spelaktiwi= teite.

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

7 Bewusmaking van die outistiese kind van sy eie liggaam en om hom 'n liggaamskema, liggaamsken= nis en liggaamsgebruikskennis te laat verwerf.

8 Die bevordering van selfstandighede by die outis= tiese kind, waaronder veral basiese selfversorg= ingsvaardighede, tafelmaniere en selfstandige taakverrigting.

9 Die bevordering van die outistiese kind se omgang met ander en selfhandhawing in samelewingsverband (sosialisering).

d Sintese

Die begeleiding van die outistiese kind om affektief, kognitief en normatief tot selfaktualisering te kom, stel 'n besondere taak aan die onderwysers. Vanuit psigopedagogiese perspektief skyn dit duidelik dat die outistiese kind neig tot onderaktualisering van leer en word en dus van sy psigiese lewe wat die begeleiding van so 'n kind sowel 'n psigopedagogiese as 'n ortope= dagogies-ortodidaktiese opgawe maak. Dit is die taak van die onderwyser om 'n geïntensiveerde vertrouensver= houding met die outistiese kind te stig, waarsonder toereikende affektiewe, kognitiewe en normatiewe selfa= aktualisering by laasgenoemde net nie moontlik is nie.

5.2 BEVINDINGE

5.2.1 Die uitkenning van outisme en die wordingsverloop by die outistiese kind

Ten opsigte van die wordingsvoltrekking van die outis= tiese kind is die volgende bevind:

1 Wanneer so 'n kind nie goed genoeg leer praat en medemenslike ontmoetingsituasies stig nie, is daar aanduidings van 'n ontoereikende wordingsvoltrek=

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

king.

2 Die aanvanklike ontoereikende wordingsvoltrekking by die outistiese baba en kleuter word gewoonlik deur die ouer onder die aandag van die algemene praktisyn gebring, waarna so 'n kind deur laasgenoemde na 'n pediater of kinderpsigiater verwys word.

3 Nadat die kinderpsigiater so 'n kind as outisties gekwalifiseer het, word laasgenoemde met die oog op die gewenste onderwys na 'n skool of eenheid vir outistiese kinders gestuur.

4 Ten aansien van die psigiese lewensvoltrekking van die outistiese kind in terme van wordingsvoltrekking, is bevind dat verskynsels soos buitensporige afsydigheid, gekeerdheid in die self, liggaamlike vasgevangenheid, die ontbreking van mederenslike toeganklikheid, toegeneentheid, betrokkenheid en ontmoeting, 'n "bewustelike" bestaanswyse, 'n aktiewe sinsoekende, sinnewende en singewende gerigtheid tot die werklikheid, gebrekkige singewing, probleme met betrekking tot die verwerwing, beheersing en kommunikatiewe implementering van die spreektaal, asook 'n uiters labiele en impulsiewe gevoelslewe dié kind se wordingsgebeure oor die volle linie aan bande lê.

5 Outisme gee aanleiding tot 'n uiters ontoereikende ervaar, wil, belewe, ken en gedra en so 'n kind sal sy eksplorseer, emansipeer, distansieer, differensieer en objektiveer as wordingswyses, onderaktualiseer.

6 Opvoedingsbegeleiding van die outistiese kind tot wordingsvoltrekking bied aan die betrokke opvoeders 'n groot uitdaging en gespesialiseerde opgawe.

5.2.2 Die leerverloop by die outistiese kind

Ten aansien van leer by die outistiese kind is die vol=

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

gende bevind:

1 Outisme gee aanleiding tot 'n uiters ontoereikende aktualisering van begeleidende leerwyses soos ge= waarword en aandag-gee, asook tot onderaktualise= ring van gnosties-kognitiewe leerwyses soos aanskou, waarneem, voorstel en fantaseer, dink, memoriseer en intelligensie-aktualiseer.

2 Die verwerkliking van 'n geïntensiveerde ver= trouensverhouding, gekenmerk deur die stigting van hegte gevoelsbande, is die enigste moontlikheids= voorwaarde en vorm die basis vir alle leer by die betrokke kind.

3 Leer by die outistiese kind in die formele onderrig= situasie vind vir 'n geruime tyd bloot op konkreet-praktiese en nie soseer op gevorderde gnosties-kog= nitiewe niveau plaas nie.

4 Wyduiteenlopende graadverskille ten opsigte van leermoontlikhede kom dikwels by outistiese kinders voor en positiewe veranderinge wat hul bereidheid en geskiktheid om te leer betref, tree by sommiges in danksy jarelange gespesialiseerde opvoedende onderwys.

5.2.3 Opvoeding en onderwys

Wat die opvoeding en onderrig van die outistiese kind betref, is die volgende bevind:

1 Ouers van outistiese kinders ondervind bykans son= der uitsondering geweldig baie probleme met die versorging en opvoeding van laasgenoemdes en hulle is dikwels nie in staat om hul gevoel van verward= heid, onmag, verwerping, skuld, selfverwyt, rade= loosheid, terneergedruktheid, frustrasie, angs en spanning weens hul skynbare mislukking met die op= voeding van hul outistiese kinders sonder deskun= dige hulp die loof te bied nie.

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

2 Anders as in die geval van 'n gewone skool, waar die aktiwiteite in menige opsig 'n verlengstuk is van dié wat reeds in die ouerhuis 'n aanvang ge= neem het, moet daar in alle opsigte, dit wil sê ten aansien van affektiewe, gnosties-kognitiewe en normatiewe begeleiding, van meet af aan begin word met die opvoeding en onderwys van die outis= tiese kind op skool. Omdat die leefwêreld van die outistiese kind ongeorden, chaoties en selfs on= veilig daar uitsien, moet sy wêreld ast'ware steen vir steen vir en deur hom, by wyse van gespesiali= seerde opvoedings- en onderwysbegeleiding, opgebou en verower word.

3 Voordat die outistiese kind nie by wyse van 'n meer intensiewe affektiewe begeleiding 'n stabiele ge= voelslewe as basis vir alle leeraktiwiteite verower het nie, kan daar weinig sprake wees van die vorming van sy ken- of verstandslewe, juis omdat laasge= noemde deur eersgenoemde voortgestu word.

4 Psigopedagogiese begeleiding sluit ook in 'n meer intensiewe kognitiewe begeleiding deur die onder= wyser (onderrig) by wyse van ordening van die kog= nitiewe momente van ervaar, wil, beleef, ken en gedra, binne die psigiese lewensaktualisering van die outistiese kind.

5 Psigopedagogiese begeleiding sluit ook in 'n meer intensiewe normatiewe begeleiding deur die onder= wyser (uiters neugesette normatiewe voorlewing en bykans oordrewe pedagogiese instemming deur prys, ensovoorts) by wyse van singewing aan normatiewe momente van ervaar, wil, beleef, ken en gedra, as singewing in die psigiese lewensvoltrekking van die outistiese kind.

6 Daar word in die onderwys van die outistiese kind soms ten regte of ten onregte op 'n bykans onreus=

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

waardige wyse, gegrond op kondisioneringsbegin= sels, gepoog om 'n sneller vordering te bewerkstel= lig ten aansien van affektiewe, kognitiewe en normatiewe begeleiding tot selfaktualisering by so 'n kind.

7 Daar word in die onderwys van die outistiese kind noodgedwonge gebruik gemaak van die dienste van spraakterapeute en skoolsielkundiges as gespesiali= seerde hulpdienste.

5.2.4 Onderwysersopleiding

Ten aansien van die opleiding van onderwysers vir outis= tiese kinders is die volgende bevind:

1 Onderwysers wat tot dusver aan skole/eenhede vir outistiese kinders aangestel is, het in die meeste gevalle by aanstelling nóg ervaring nóg kwalifi= kasies met betrekking tot die onderwys van genoem= de leerlinge gehad.

2 Daar word enersyds gebruik gemaak van die dienste van onderwysers wat in besit is van gewone onder= wysdiplomas, kleuteronderwysdiplomas en/of grade wat aan onderwyskolleges van provinsiale onderwys= departemente en/of universiteite verwerf is, en andersyds van onderwysers wat onderwysdiplomas in die buiteland verwerf het, waaronder die Montessori= onderwysdiploma.

3 Indiensopleiding, wat deur die beraf en ervare on= derwyseresse van skole of eenhede vir outistiese kinders behartig word, dien as noodmaatreël omdat nuutaangestelde onderwysers nie geheel en al deur hulself oorgelaat kan word om hul uiterst gespesia= liseerde opvoedings- en onderwystaak te volvoer nie.

4 Die Universiteit van Stellenbosch het die voorkom

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

geneem met die instelling van 'n onderwysdiploma= kursus vir die onderwys van outistiese kinders. Daar word met waardering kennis geneem van hierdie poging om in 'n dringende behoefte te kan voorsien. So 'n kursus behoort egter 'n diepgaande studie van die psigiese lewensvoltrekking van die outistiese kind-in-opvoeding in te sluit.

5 Die opvoeding en onderwys van outistiese kinders verg kundigheid om al die probleme ten aansien van diesulkes se ontoereikende ontmoeting met die mede= mens, onmenswaardige gerigtheid tot die werklikheid, eienaardige handelinge en belewinge, ontoereikende spraak- en taalverwerwing, kommunikasieprobleme, labiele en impulsiewe gevoelslewe en ontoereikende kognitiewe en normatiewe selfaktualisering na be= hore te begryp en op 'n verstandige wyse die hoof te probeer bied.

5.3 AANBEVELINGS

5.3.1 Die uitkenning van outisme en die wordingsverloop by die outistiese kind

a Aanbevelings met betrekking tot die uitken= ning van die outistiese kind

Omdat kinderpsigiaters verantwoordelik is vir die di= agnosering van outisme by kinders, word aanbeveel -

1 dat die kursusse in Kinderpsigiatrie in samewerking met die Fakulteit Opvoedkunde van die betrokke universiteit(e) beplan en aangebied word. (Kinderpsigiaters moet tydens die voer van onderhoude met ouers noodwendig vrae stel met be= trekking tot die psigiese wording van die betrokke kind, en om hierdie rede kan 'n basiese kennis van onder andere die Psigopatologie ('n studie van

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

die voltrekking van 'n kind se psigiese lewens= moontlikhede binne opvoedingsverband)) 'n bete= kenisvolle bydrae lewer tot die verryking van enige Kinderpsigiatriekursus); en

2 dat waar dit moontlik is, kinderpsigiaters geleent= heid gebied moet word om outistiese kinders in die skoolsituasie te kan waarneem waar laasgenoemdes in 'n veilige, vertroude omgewing verkeer in teenstel= ling met die kinderpsigiater se ondersoekkamer wat vir hulle vreemd is, sodat 'n werklikheidsgetroue persoonsbeeld van 'n spesifieke kind sodoende saam= gestel kan word.

b <u>Aanbevelings met betrekking tot die wordings= verloop by die outistiese kind</u>

Daar word aanbeveel -

1 dat verdere navorsing oor die wording van die ou= tistiese kind-in-opvoeding op omvattende longitu= dinale ondersoeke toegespits word; en

2 dat onderwysowerhede kennis moet dra van die essen= sies van psigiese lewensaktualisering by 'n kind en in besonder vertroud moet wees met die outistiese kind se onderaktualisering van sy psigiese lewens= moontlikhede, te wete die onteenskende aktualise= ring van wording en loop.

5.3.2 <u>Aanbevelings ten aansien van die leerprobleme by die outistiese kind</u>

Daar word aanbeveel -

1 dat onderwysowerhede, onderwysers en ouers van outistiese kinders en ander belanghebbendes daarop attent gemaak moet word dat daar grandverskille ten opsigte van die gesteldhede by verskillende

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

outistiese kinders voorkom, soos geopenbaar in die verskynsel dat talle outistiese kinders na jarelange gespesialiseerde opvoedende onderwys 'n positiewe leerhouding toon en danksy affektiewe selfaktualisering (die vrug van 'n gestigte, geïntensiveerde pedagogiese vertrouensverhouding) oorgaan tot kognitiewe selfaktualisering, dit wil sê verstandsinspannende leer van een of ander aard, en

2 dat die aanvanklike "vasstelling" van die aard en graad van 'n outistiese kind se leergestremdheid nie per sê as voorspellingsmiddel van eventuele leereffek by so 'n kind gebruik mag word nie, maar dat die totale psigiese lewensvoltrekking eerder as kriterium gebruik word ten aansien van dié kind se leereffek.

5.3.3 Aanbevelings ten aansien van die opvoeding en onderwys van outistiese kinders

Daar word aanbeveel -

1 dat ouers van outistiese kinders deskundige ortopedagogiese leiding, advies en begeleiding tuis en aan toegerustte ortopedagogiese kliniek aan skole moet ontvang ten aansien van die pedagogiese nood van hierdie kinders om hulp te bied affektief, kognitief en normatief sodat dit moontlik is om ondersteun tot selfaktualisering in hierdie opsig;

2 dat daar tydens die onderrig van hierdie leerlinge veral klem op die psigopedagogiese begeleiding van die psigiese aktualisering wyses gelê word (affektief, kognitief en normatief);

3 dat die onderwysers daar tydens die onderrigsituasie nie moet verbaal op die toepassing van suiwer kondisioneringsmetodiek nie, maar eerder moet sorg dat die pedagogiese verhouding-, pedagogiese deel- en pedagogiese verloopstruktuur verwerklik word

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

wanneer sy affektief, kognitief, maar veral normatief begelei; en

4 dat sowel skoolsielkundiges as spraakterapeute verbonde aan skole of eenhede vir outistiese kinders, naas gevorderde akademiese en professionele kwalifikasies in hulle onderskeie werkterreine, ook 'n deeglike studie van die Pedagogiek moet maak en oor 'n basiese kennis van die outistiese kind en die onderwys van dieselfde moet beskik, ten einde 'n opvoedingshulpdiploma te kan lewer.

5.3.4 Aanbevelings ten aansien van die opleiding van onderwysers vir outistiese leerlinge

Ten aansien van die opleiding van onderwysers vir outistiese leerlinge word aanbeveel -

1 dat omdat daar in die verlede geen diploma in die onderwys van outistiese leerlinge in die R S A aangebied is nie, die bestaande praktyk om 'n erkende, gewone onderwysdiploma en/of 'n universiteitsgraad plus 'n onderwysdiploma as 'n vereiste vir die onderwys van outistiese leerlinge te stel, voorlopig gehandhaaf moet word;

2 dat die Departement van Nasionale Opvoeding studieverlof met finansiële steun aan onderwysers vir voltydse studie toestaan om hulle in die onderwys van outistiese kinders aan die Universiteit van Stellenbosch te bekwaam, aangesien hierdie Universiteit die inisiatief gereen het met die instelling van 'n onderwysdiplomakursus in hierdie rigting;

3 dat die opleidingskursus 'n voltydse kursus van twee jaar en nie een jaar soos in die geval van die kursus wat deur die Universiteit van Stellenbosch saamgestel is, moet wees en dat dit gesamentlik deur die Universiteit en die naaste skool

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

vir outistiese kinders aangebied moet word;

4 dat die onderwysersopleidingsprogram moet kan ge= tuig van 'n toereikende balans tussen praktiese en teoretiese opleiding, dit wil sê suiwer akademiese of te wel universiteitsopleiding en prakties ge= oriënteerde opleiding in die skoolklaskamer (teorie en toepassing van die onderwysmetodologie asook les= praktyk) moet albei geïntegreerde fasette van so 'n opleidingstelsel wees;

5 dat die inhoud van so 'n onderwysersopleidings= program naas sy bestaande inhoud, ook uit die vol= gende vakke saamgestel moet word:

- Fundamentele pedagogiek.
- Psigopedagogiek (met besondere beklemtoning van die psigiese lewe van die outistiese kind-in-opvoeding).
- Sosiopedagogiek (met besondere aandag aan die sosialiseringsproblematiek van die outistiese kind).
- Didaktiese en Vakdidaktiese pedagogiek.
- Ortodidaktiek (met besondere beklemtoning van die onderwysmetodologie van outistiese leerlinge, waarender aspekte soos lees- en rekenortodidaktiek, kleuterdidaktiek, die gebruik van Montessori-apparatuur en ander toepaslike onderwyshulpmiddele, maat= reëls ter bevordering van die outistiese kind se groeiwe en tymotoriek, liegaamsbalans, rit= miese liggaamsbeheer en ontoereikende waarne= ming (waarnemingsuitvalle), ensovoorts).
- Ortopedagogiek (met besondere beklemtoning van die spesifieke opvoedingsproblematiek van die outistiese kind, ortopedagogiese diagnos= tisering en die bepaling van die wordingstand by outistiese kinders, asook die ortopedago=

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

giese begeleiding van die ouers van outis= tiese kinders, ensovoorts).

- Kommunikasiepedagogiek (met besondere beklem= toning van die betekenis van taal en spraak in die lewe van die mens, die verwerwing en beheersing van spraak en taal by die normale en outistiese kind, die problematiek ten aan= sien van spreektaalkommunikasie by die outis= tiese kind, die verskynsel van eggolalie, as= ook die metodologie van spraak- en taalonder= rig by die outistiese kind).
- Liggaamspedagogiek (waaronder die problematiek ten aansien van die verwerwing van 'n liggaams= kennis, liggaamsbeeld en liggaamsgebruiksken= nis deur die outistiese kind).
- Oorsake van outisme, fisiologiese, neurologie= se en ander verbandhoudende aangeleenthede, met besondere verwysing na die outistiese kind.

5.4 PERSPEKTIEF

Daar word met waardering kennis geneem van die feit dat die Departement van Nasionale Opvoeding reeds erns ge= maak het met die verskaffing van buitengewone onderwys vir outistiese leerlinge, danksy die implementering van die aanbevelings in hierdie verband soos vervat in die "Verslag van die komitee van ondersoek na die behande= ling, opvoeding en versorging van outistiese kinders (1971)", onder voorsitterskap van professor Murray. Outistiese leerlinge word tans gehuisves aan die Skool vir Outistiese Kinders, geleë te Mowbray in Kaapstad, die Eenheid vir Outistiese Kinders, verbonde aan die Nuwe Hoop-skool vir Serebraal Gestremde Kinders in Pre= toria, en in enkele uitsonderlike gevalle word outis= tiese kinders by wyse van proefneming in gewone klasse aan die Brown-skool te Pinetown en die Kaap Receife-skool in Port Elizabeth (beide skole vir serebraalgestremde

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

leerlinge) geakkommodeer.

Wat die kwaliteit van die onderwys vir outistiese kinders aan die skool vir diesulkes in Kaapstad betref, kan ge= noem word dat dit van hoogstaande gehalte is, weens die feit dat hierdie skool sedert sy ontstaan in 1970 tot aan die einde van 1978 onder die bekwame leiding van 'n skoolhoof van wêreldfaam gestaan het. Daar is dus wat die onderwys betref, 'n stewige fondament gelê waarop daar in die toekoms voortgebou kan word. Omdat die ge= wese hoof van genoemde skool aan die begin van 1979 as hoof van die Eenheid vir Outistiese Kinders, verbonde aan die Nuwe Hoop-skool vir Serebraal Gestremde Kinders in Pretoria, aangestel is, is die toekoms van die on= derwys van hierdie leerlinge aan genoemde inrigting in veilige hande geplaas. Met die vooruitsigte van die be= skikbaarstelling van gekwalifiseerde onderwysers in die onderwys van outistiese kinders, danksy die nuutingestel= de onderwysersopleidingskursus aan die Universiteit van Stellenbosch, bestaan daar dus hoop dat die onderwys van hierdie leerlinge in die toekoms van krag tot krag kan gaan.

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

B Y L A A G

Op pp 141-142 is genoem dat 'n outistiese kind se aan= dag dikwels ten volle op bewegende, beweegbare, roteren= de, ronde voorwerpe soos horlosies, wiele, ratte en veral die bewegende dele van masjiene of voertuie soos dorsmasjiene, vervoerbande, betonmengers, stoomtrekkers, treinenjins, die lugskroewe van vliegtuie, die spoele van 'n filmprojektor, fiets- en motorwiele, gefikseer word, terwyl hy nie daarin slaag om intermenslike ont= moetingsituasies te stig en in verbondenheid met mense saam te leef nie. Op die volgende nege bladsye ver= skyn afdrukke van skerse van 'n outistiese seun van veer= tien jaar wat gekenmerk word deur die feit dat veral meganiese apparate en werktuie met die grootste akkuraat= heid geteken is. In skrille kontras hiermee word sy gedepersonaliseerde bestaanswyse en gebrekkige liggaams= kennis deur masjienagtige, hoekige, ronde, "deursigtige", lewelose, dit wil sê infantiele mensfigure, verbeeld. Die intense belangstelling in voorwerpe teenoor 'n on= geïnteresseerdheid in mense, asook 'n onvertroudheid met die mensfiguur kom sterk na vore. Hierdie uiters betekenisvolle verskynsel in die psigiese lewe van die outistiese kind is bepaald 'n belangrike opgawe vir verdere navorsing.

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

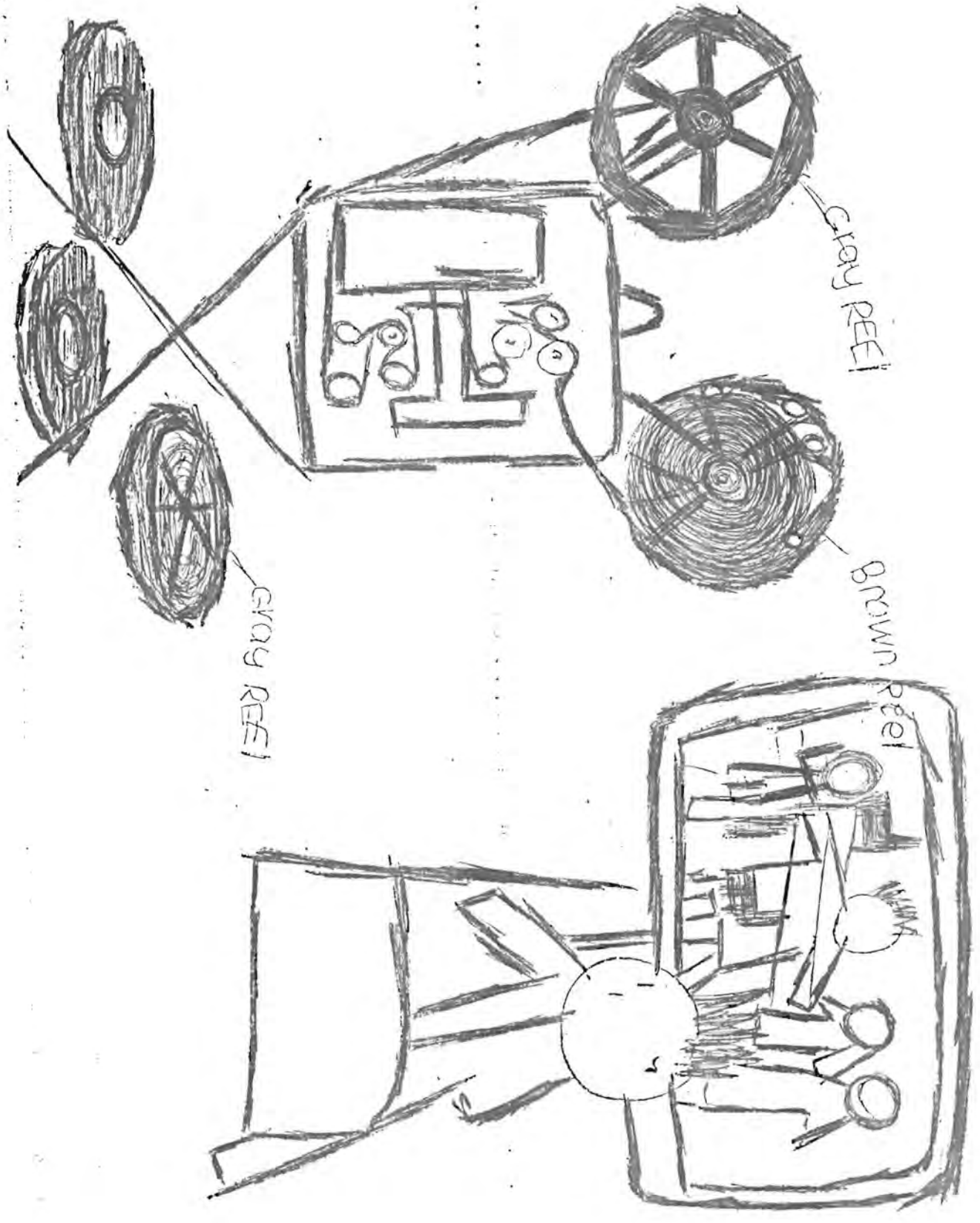

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

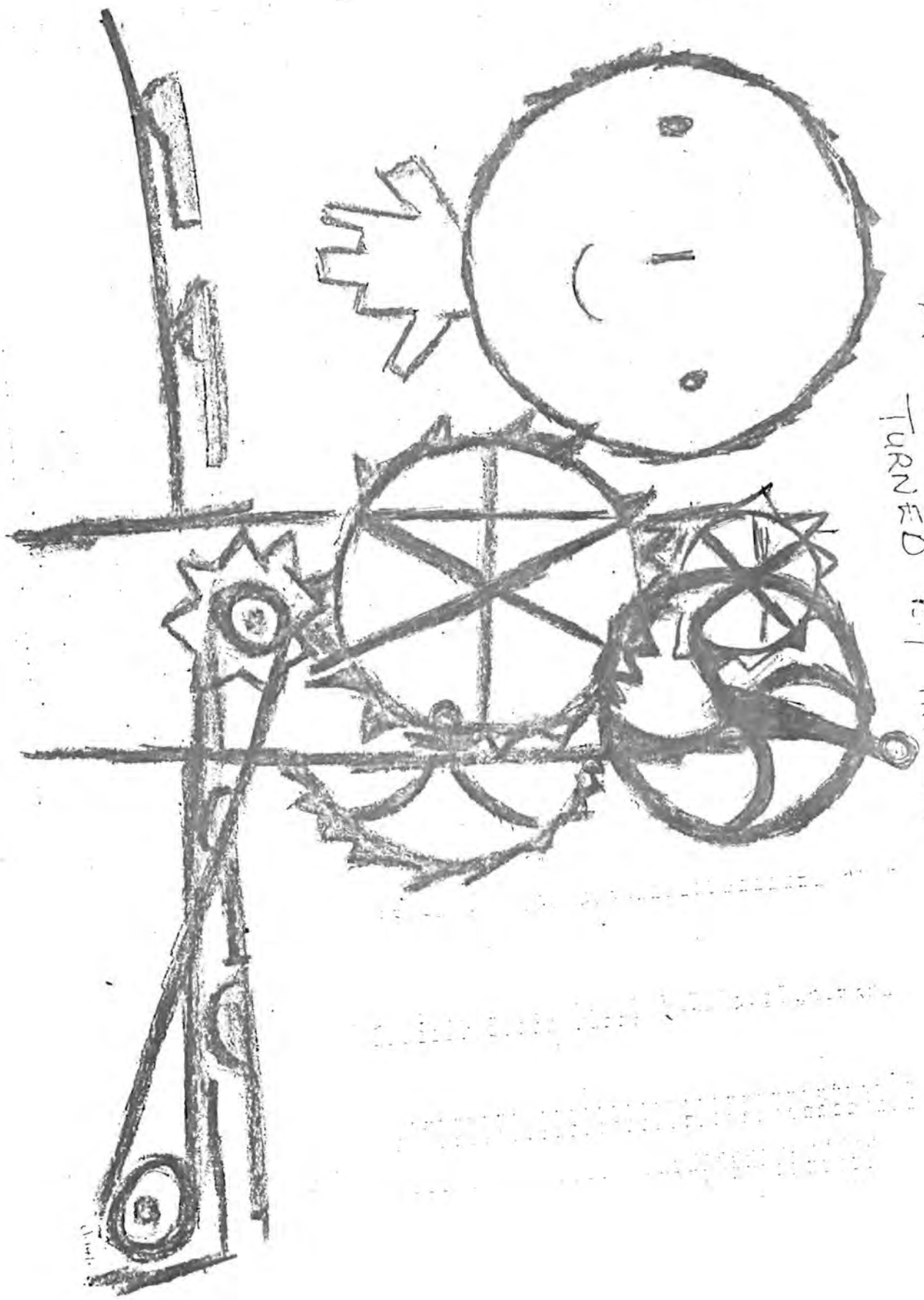

A Threshing Machine at the Riding School. R.Z

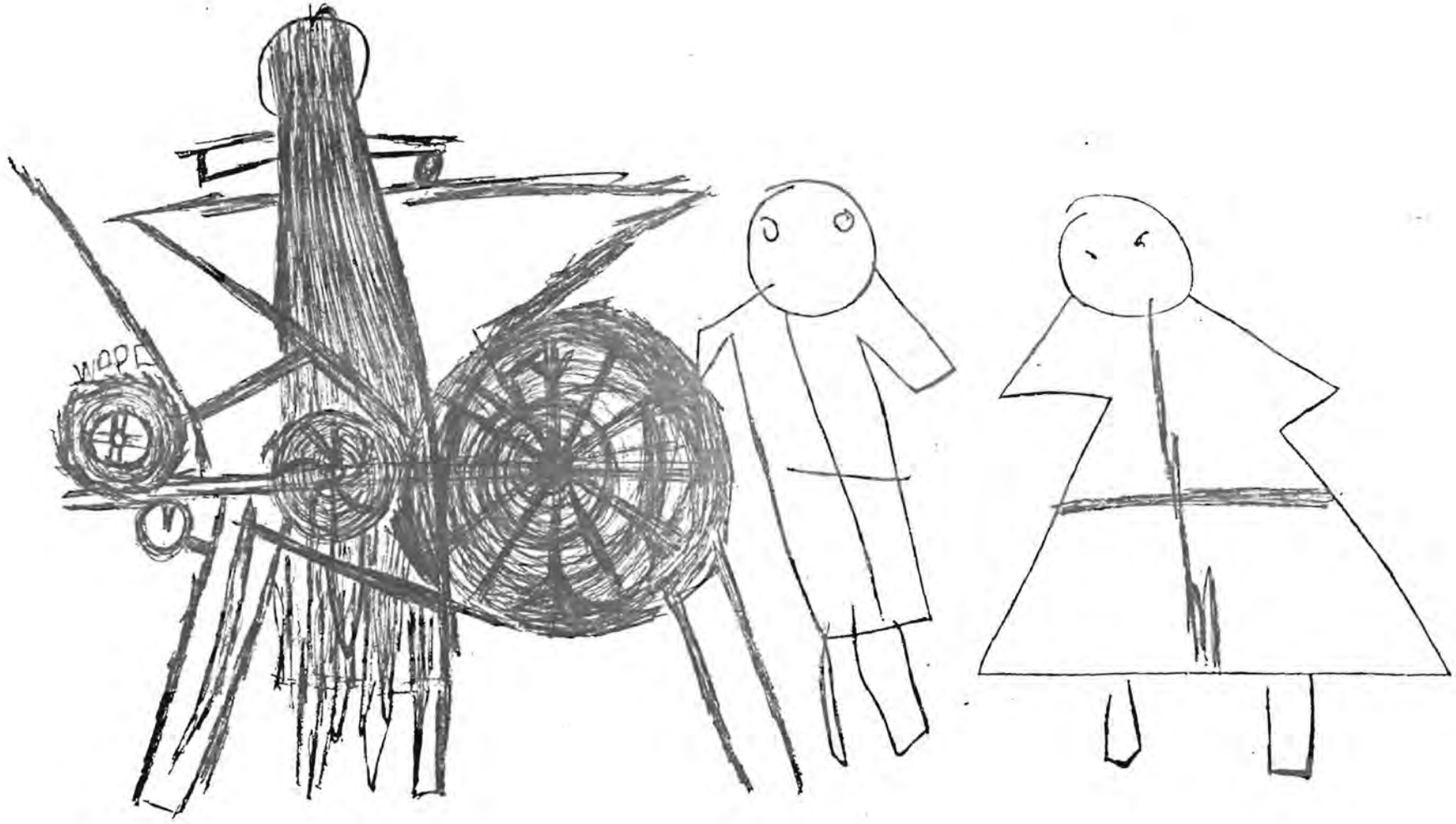

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

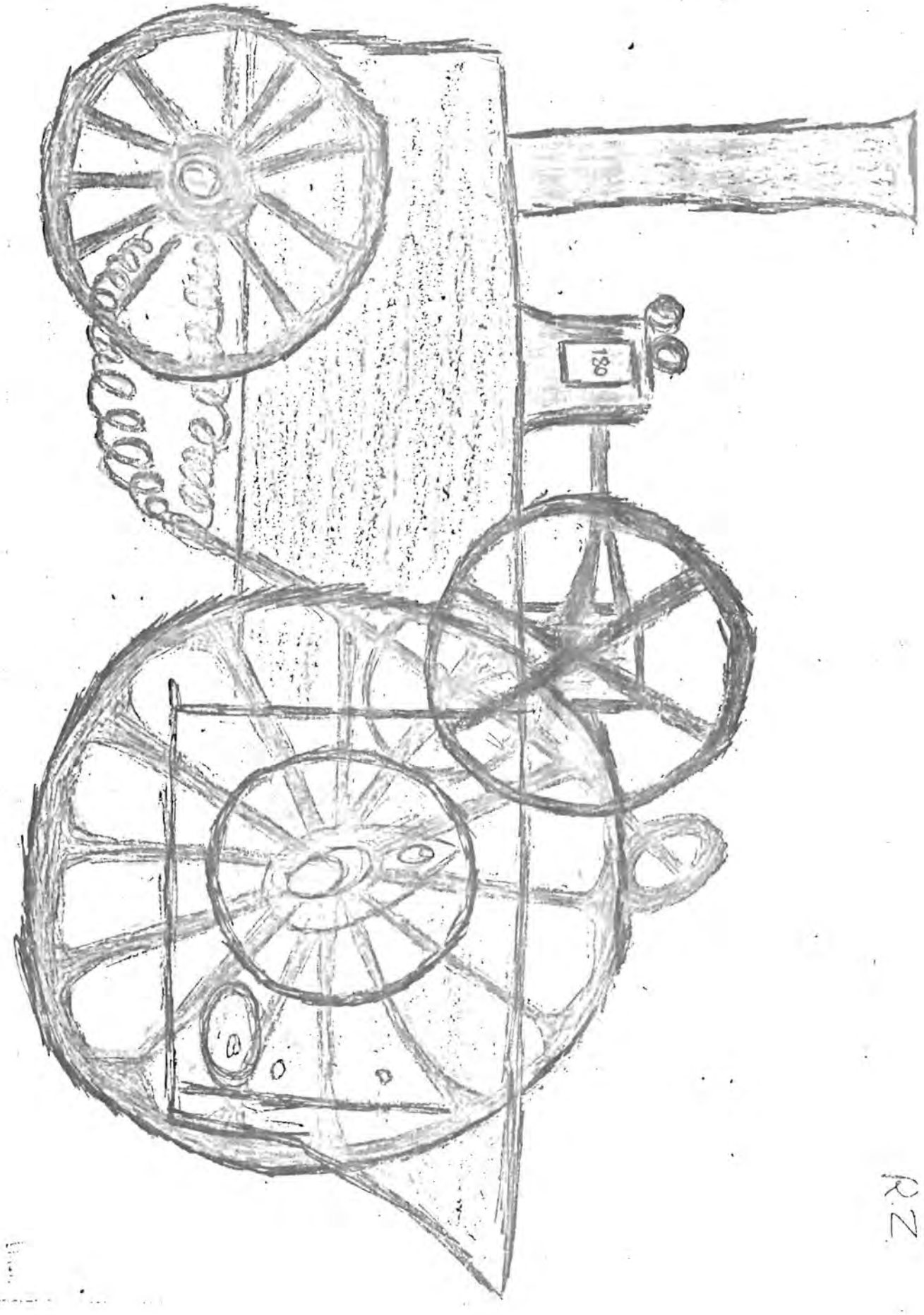

R2

Steam traction 1920. R.Z. 7.6.76

Puddle wheels for pulling logs through soft sand. Leather belt around fly wheel for working band saw.

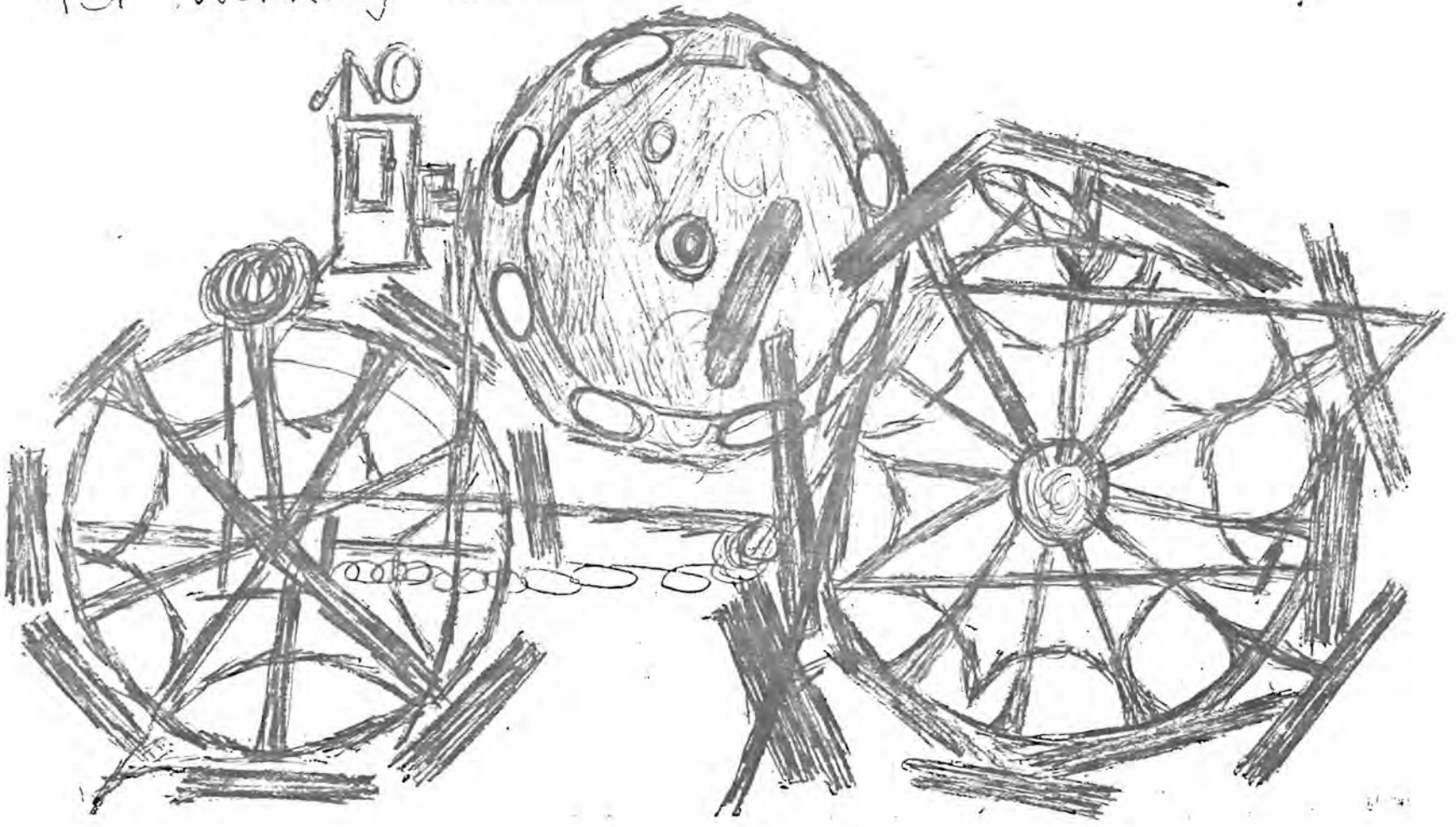

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

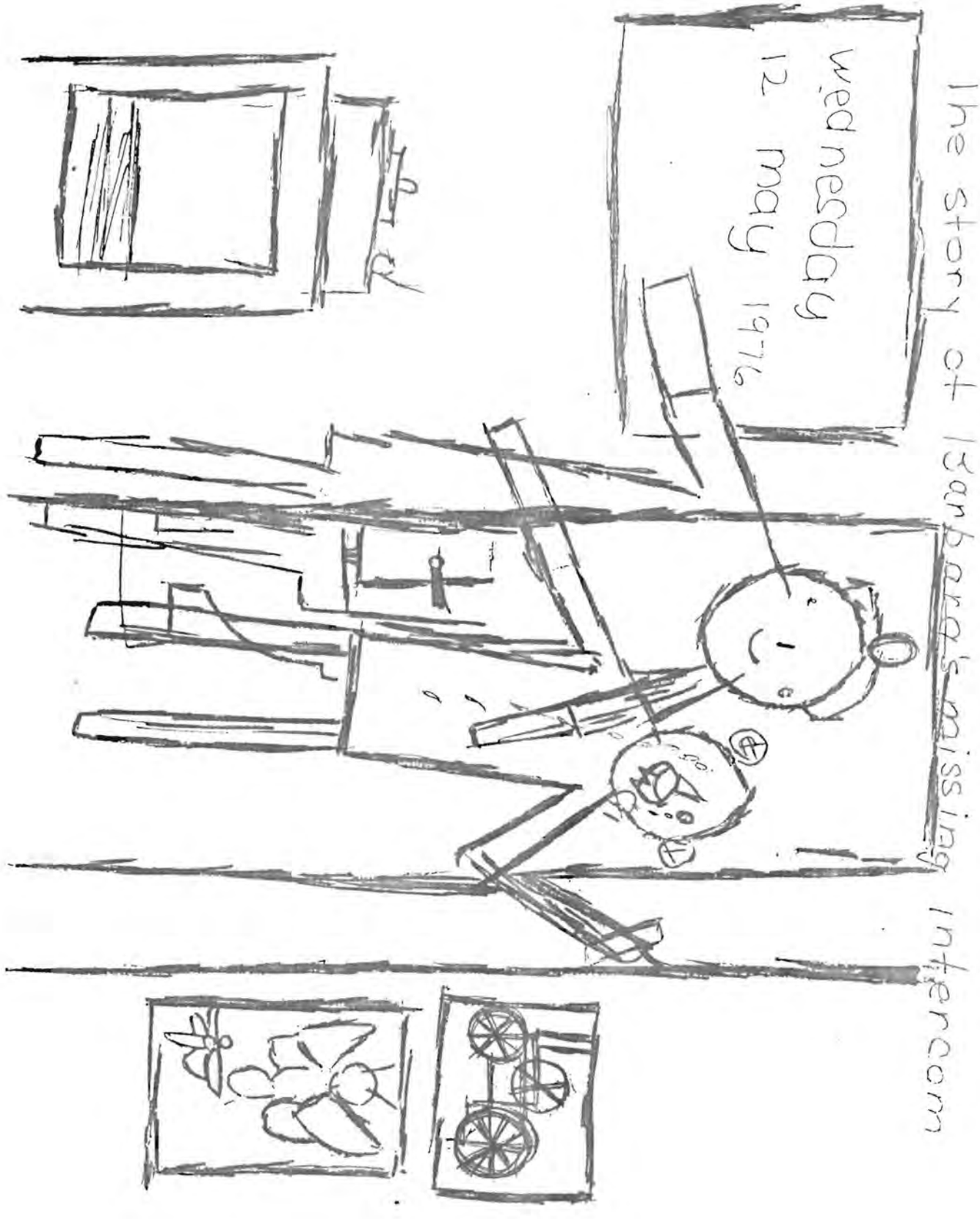

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

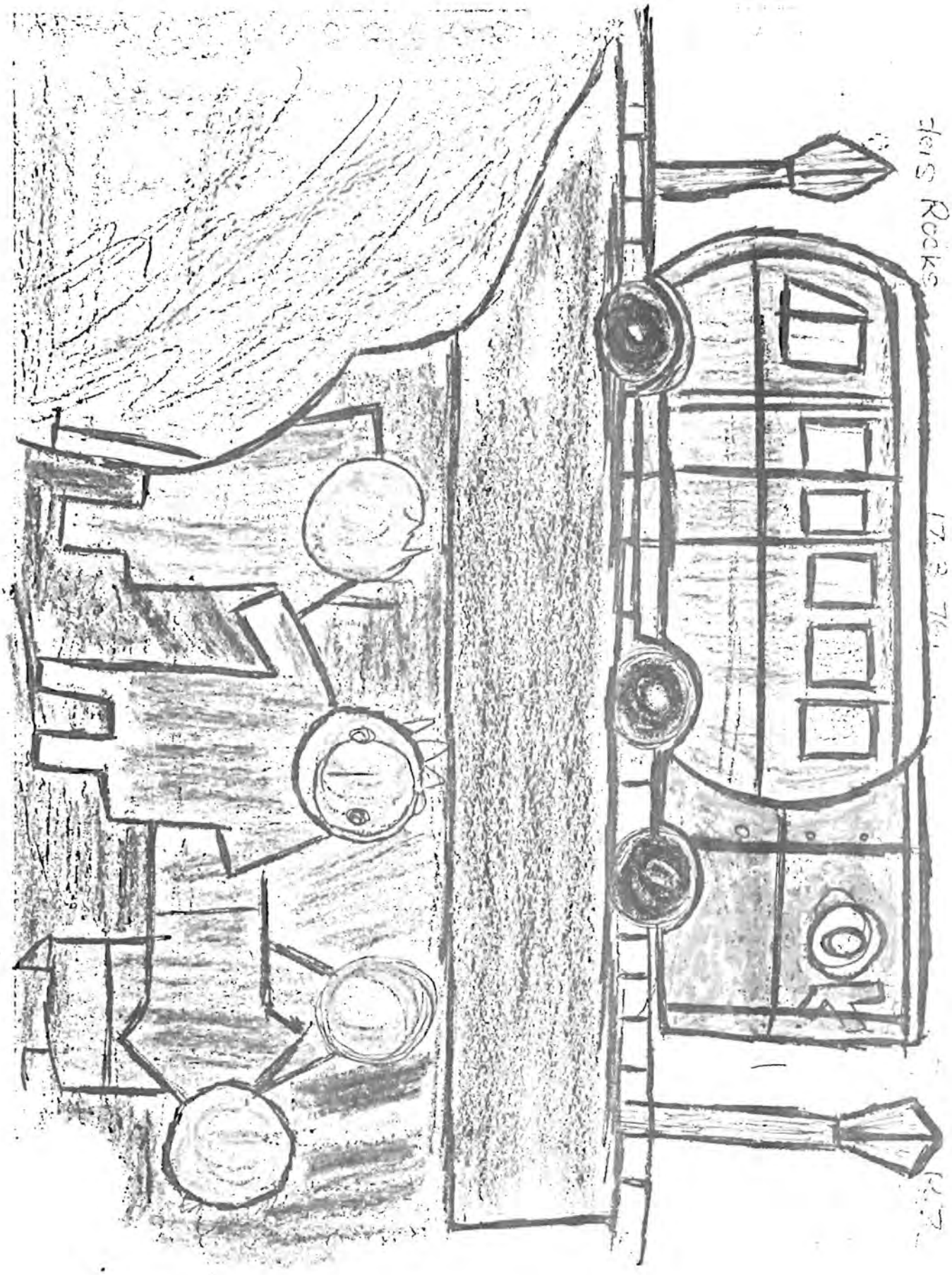

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

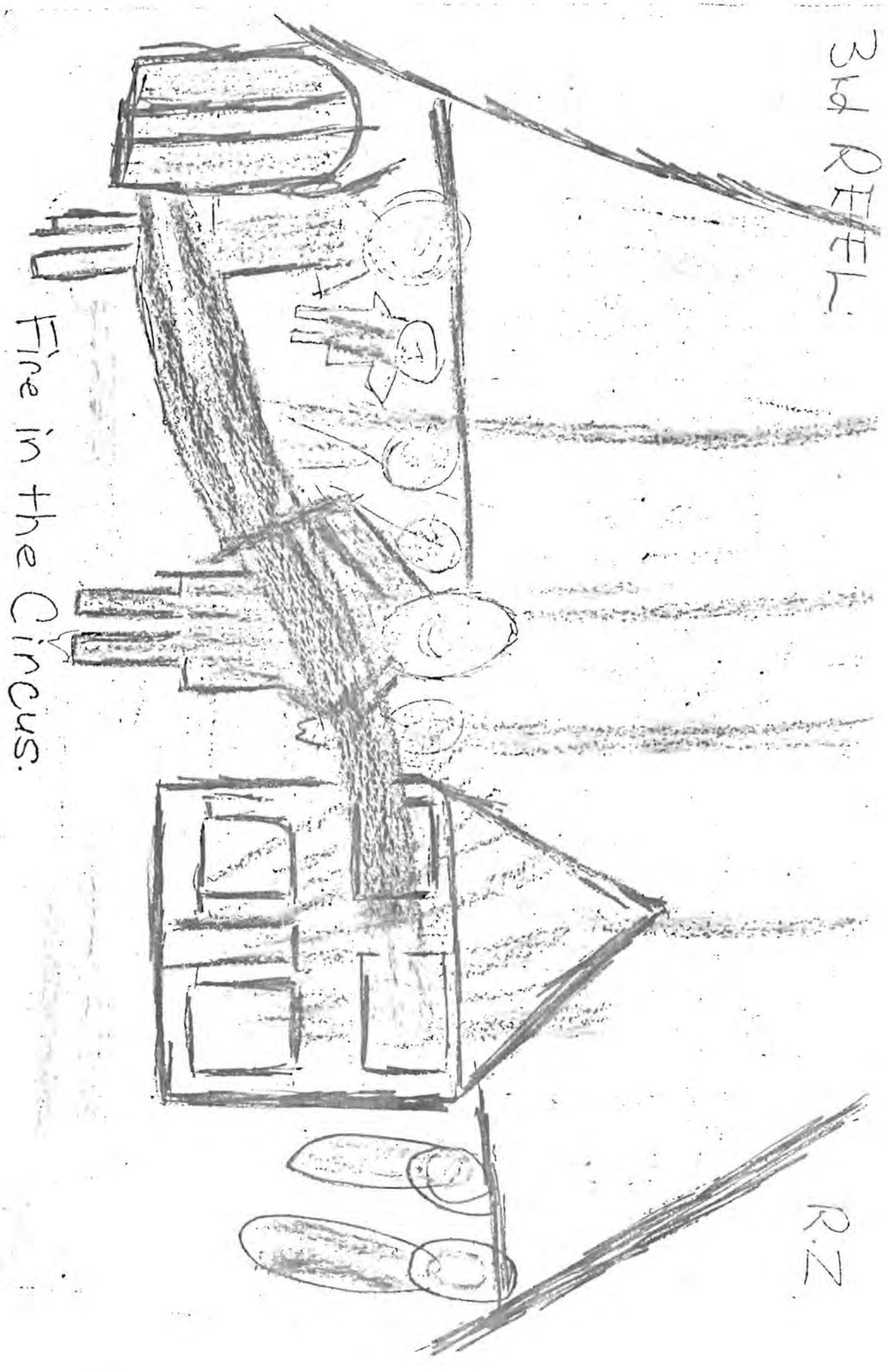

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

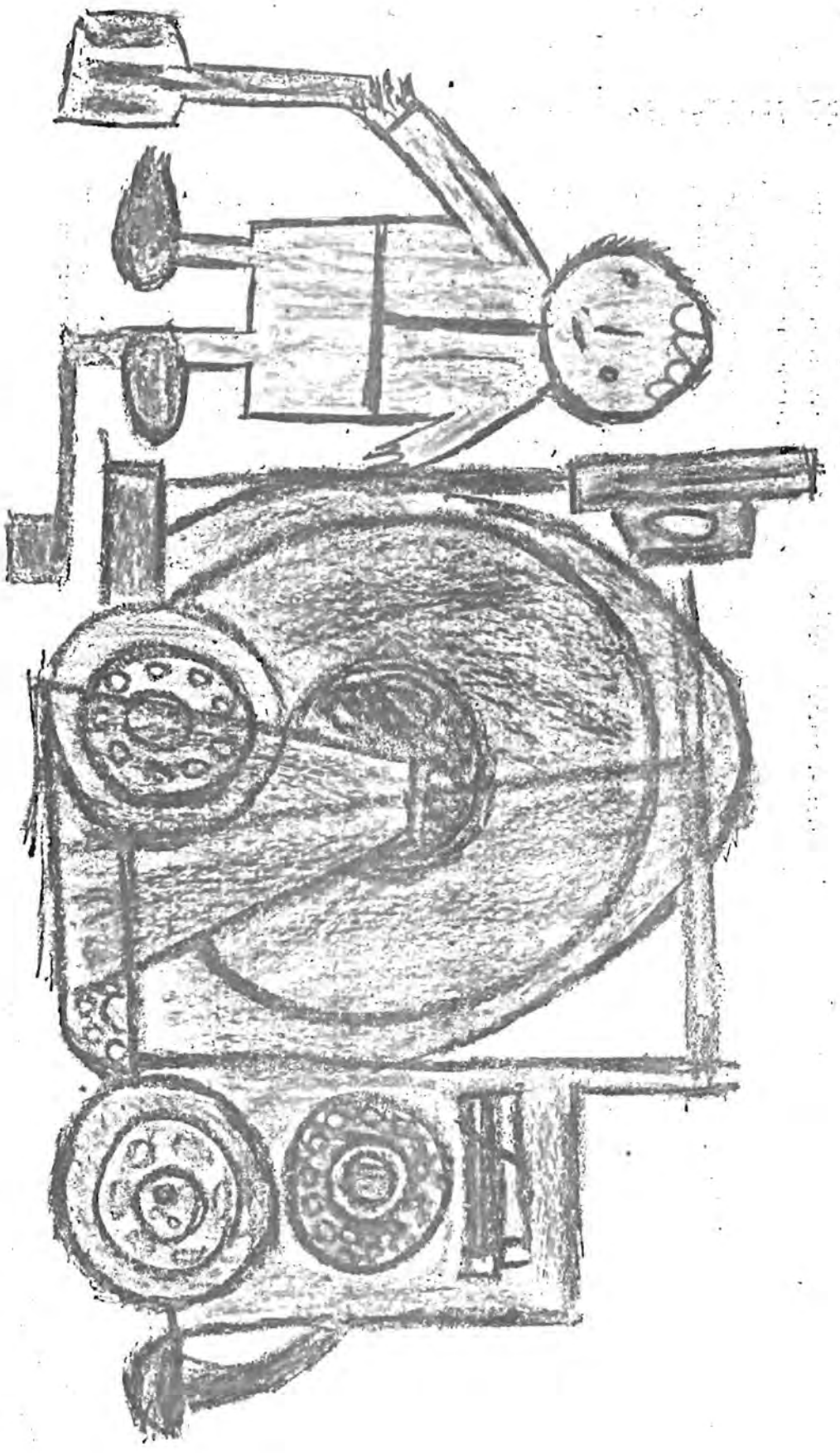

Cement Mixer at a Dam. RZ

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

LITERATUURVERWYSINGS

1 COPELAND, J: For the love of Ann. The Reader's Digest, August 1976, pp 230-272.

2 SUID-AFRIKA (Republiek). Departement van Nasionale Opvoeding. Verslag van die komitee van onderzoek na die behandeling, opvoeding en versorging van outistiese kinders.

3 OPPENHEIM, R C: Effective teaching methods for autistic children.

4 SONNEKUS, M C H en FERREIRA, G V: Die psigiese lewe van die kind-in-opvoeding. 'n Handleiding in die Psigopedagogiek.

5 SONNEKUS, M C H, et al. Psigopedagogiek.

6 VAN DER MERWE, C A: Die aktualisering van intelligensie by die kind. Pedagogische Studiën, 47(11), 1970.

7 SONNEKUS, M C H en FERREIRA, G V: Die psigiese lewe van die kind-in-opvoeding. 'n Handleiding in die Psigopedagogiek.

8 SONNEKUS, M C H: Die leerwêreld van die kind as belewenis wêreld.

9 SONNEKUS, M C H, et al. Psigopedagogiek.

10 BETTELHEIM, B: The empty fortress.

11 WING, J K Edit: Early childhood autism.

12 SONNEKUS, M C H en FERREIRA, G V: Die psigiese lewe van die kind-in-opvoeding. 'n Handleiding in die Psigopedagogiek.

13 FRYE, I E M: Fremde unter uns. Autisten, ihre Erziehung, ihr Lebenslauf.

14 Kyk no 11.

15 PRICK, J J en VAN DER WAALS, H G Red: Nederlands handboek der Psychiatrie.

16 Kyk no 13.

17 FERREIRA, G V: Ervaar as verskynsel in die leefwêreld van die kind: 'n studie in die

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

psigopedagogiese kategoriale denke. Pretoria, Universiteit van Pretoria, 1973,(D Ed-proefskrif).

18 SONNEKUS, M C H en FERREIRA, G V: Die psigiese lewe van die kind-in-opvoeding. 'n Handleiding in die Psigopedagogiek.

19 Kyk no 1.

20 Kyk no 2.

21 Kyk no 2.

22. VEDDER, F: Kinderen met leer- en gedragsmoeilijkheden.

23. Kyk no 4.

24. Kyk no 7.

25. LANGEVELD, M J: Ontwikkelingspsychologie.

26. Kyk no 7.

27. Kyk no 10.

28. VAN DER STOEP, F en VAN DER STOEP, O A: Didaktiese oriëntasie.

29. LANDMAN, W A: Leesboek vir die Christenopvoeder.